

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

СЕМИОТИКА И СТРУКТУРАЛИЗЪМ

I. Наратология (I част)

Лекция 1

Преподавател: Гл. ас. д-р Дарин Тенев

Ролан Барт (1915-1980)

- “Увод в структурния анализ на текста”

В: *Въображението на знака*, съст. Ив. Знеполски,
София: Народна култура, 1991, с. 358-398.

Ролан Барт

Нива на описание

- Функции – най-малката повествователна единица
- Действия – големите артикулации на *праксиса*; ниво на персонажите
- Повествование – прагматика на повествователната комуникация

Ролан Барт

Отношения между единиците

- Дистрибутивни отношения – когато единиците са разположени на едно и също ниво
- Интегративни отношения – единиците функционират между две нива; йерархическа перспектива

Ролан Барт

Функции

“Разказът винаги се състои само от функции: всичко в него, в различна степен, означава.” (с. 367)

Ролан Барт

Дистрибутивни функции

- *Ядра*: основни дистрибутивни функции; пораждат или прекръсват една *несигурност*; хронологична и логическа функционалност
- *Катализи*: допълващи дистрибутивни функции; не отварят нови алтернативи, не променят ядрото; само хронологична функционалност

Ролан Барт

Интегративни функции

- *Индекси*: основни интегративни функции; отпращат към определен характер, атмосфера, чувство
- *Информанти*: допълващи интегративни функции; служат за идентифициране и за разполагане във време и пространство

Ролан Барт

Секвенции

Определение: “Секвенцията е логическа поредица от ядра, свързани помежду си в отношение на солидарност: секвенцията се отваря, когато няма солидарен антецедент, и се затваря, когато друг от членовете ѝ няма консеквент.” (с. 377)

Ролан Барт

Солидарност е термин на Л. Йелмслев, който означава двойна импликация, при която двата члена се предполагат взаимно.

Секвенциите са малки групи от функции, които се предполагат взаимно.

Пример за секвенция: най-лесно може да се представи с приказките, тъй като при тях обикновено цялото повествование е съставено от една секвенция.

Така например, ако приказката започва с “Имало едно време баба и дядо...” читателят не се пита какви са били като млади, какво са работели родителите им и т.н. Това означава, че липсва солидарен антецедент.

Краят на приказките показва отсъствието на *солидарен консеквент* на последното ядро. Фрази като “Три дена яли, пили и се веселили” не предполагат читателят да се запита “А какво станало година по-късно? А как протичал семейния живот на героите? А няма ли после други войни и приключения?”

Бележка: Има разбира се и сложни приказки, подобни на тези от “Хиляда и една нощ”, където може да съществуват няколко секвенции.

Действия

Нивото на действията е ниво на персонажите, определени посредством участието си в няколко основни типа сфери на действие.

Ролан Барт тук не развива собствена теория, а препраща към Клод Брьомон, Цветан Тодоров и най-вече към Алгирдас Жулиен Гремас.

А. Ж. Гремас

(1917-1992)

Теория на актантите

Персонажите в едно произведение могат да се мислят не според това, което *са*, а според това, което *вършат*. Според Гремас има шест основни типове действие и съответно шест вида актанти.

Заб.1 Това означава, че един и същ персонаж може в различните случаи да е различен актант.

А. Ж. Гремас

Шестте актантни позиции са:

Субект, обект, подател, получател, помощник и противник.

Те са свързани по двойки:

субект – обект

подател – подател

помощник – противник

А. Ж. Гремас

Актантите очевидно са пределно общи синтактико-семантични представи. За Гремас те принадлежат на онова, което той, следвайки американския езиковед Ноам Чомски, нарича *дълбинна структура* на повествованието. Преходът към конкретното проявление в едно или друго произведение е назован *трансформация*. Може да се каже, че дълбинната структура разкрива логиката, която управлява повърхнинната структура или конкретното проявление на актантите.

А. Ж. Гремас

Субектът е онзи, който търси, желае, намира и т.н. даден обект.

Подателят е този, който дава задачата на субекта (да търси, да намери, да направи нещо и т.н.); а получателят ще получи намереното, за него се извършват делата.

Помощникът помага на субекта, а противникът му пречи.

А. Ж. Гремас

Заб. 2 Както става ясно, въпросът *кой е субектът* е определен перспективно: от перспективата на Червената шапчица тя е субектът, а вълкът е противник. Само че от перспективата на вълка, в която той сам е субект, Червената шапчица и бабата са обекти (той иска да ги изяде), а ловецът е противник.

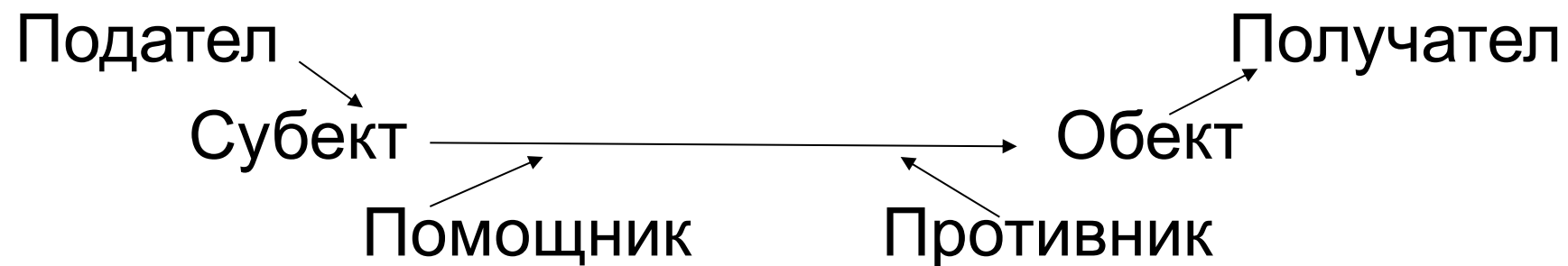
А. Ж. Гремас

Един и същ персонаж може едновременно да изпълнява няколко актантни позиции.

Пример: Ако царят даде на юнака задача да намери рядко цвете за принцесата, подател е царят, юнакът е субект, а получател е принцесата. Ако обаче юнакът сам реши да намери цветето, тогава той е и подател и субект.

А. Ж. Гремас

Графично отношението между актантите може да се представи така:

А. Ж. Гремас

Гремас се пита и за модалностите, които управляват повествованието на нивото на дълбинната структура. Тъй като героят не просто действа, не просто върши някакви дела, пътят до извършването, до действието минава през различни модализации.

С известно опростяване могат да се посочат следните модалности:

Искам – Знам – Мога – Правя

А. Ж. Гремас

Субектът няма как да *извърши* делото, ако не *може*. Но той трябва да *знае* какво се изисква да *може*. И т.н.

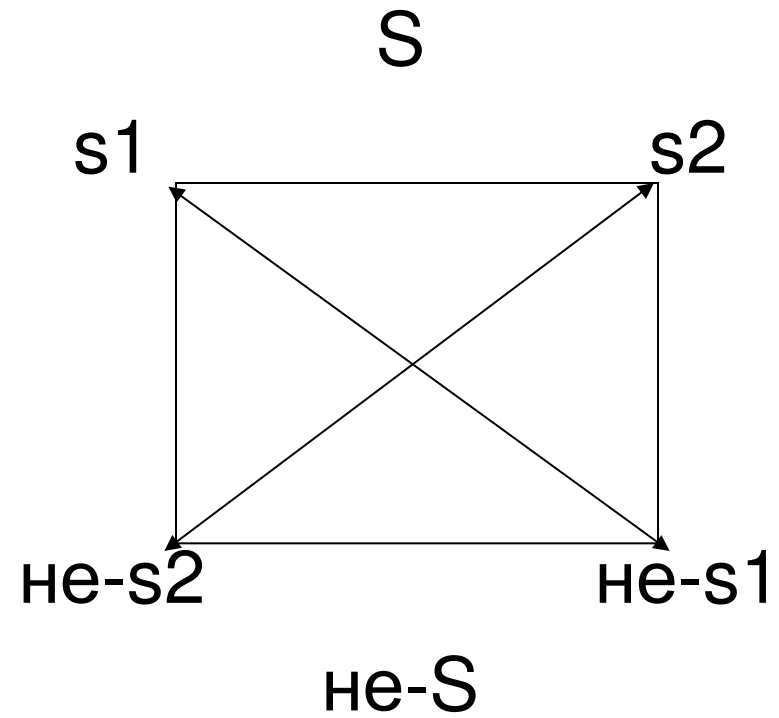
Само че при преминаването от една към друга модалност може да има усложнения: например, първоначално субектът се стреми към обект, после научава как може да го получи, но спира да го желае.

А. Ж. Гремас

За да покаже движението на повествованието, Гремас често използва т.нар. *семиотичен квадрат*.

Семиотичният квадрат артикулира елементарната структура на смисъла. Той се състои от две хоризонтални оси (S, не-S), които имат по два елемента. За S това са s1 и s2, а за не-S това са не-s1 и не-s2.

А. Ж. Гремас

А. Ж. Гремас

Отношенията между елементите са както следва:

$s1:s2$ контрарност

$s1:\text{не-}s1$ контрадикторност

$s2:\text{не-}s2$ контрадикторност

$s1:\text{не-}s2$ импликация

$s2:\text{не-}s1$ импликация

Ако $s1$ е “добро”, то $s2$ може да е “лошо”. Тогава $\text{не-}s1$ ще е “не добро”, а $\text{не-}s2$ – “не лошо”.

А. Ж. Гремас

Отношенията между добро и не-добро са отношения на *контрадикторност*, а отношенията между добро и лошо – отношения на *контрарност*. Добро *имплицира* не-лошо, както и лошо *импицира* не-добро.

А. Ж. Гремас

S

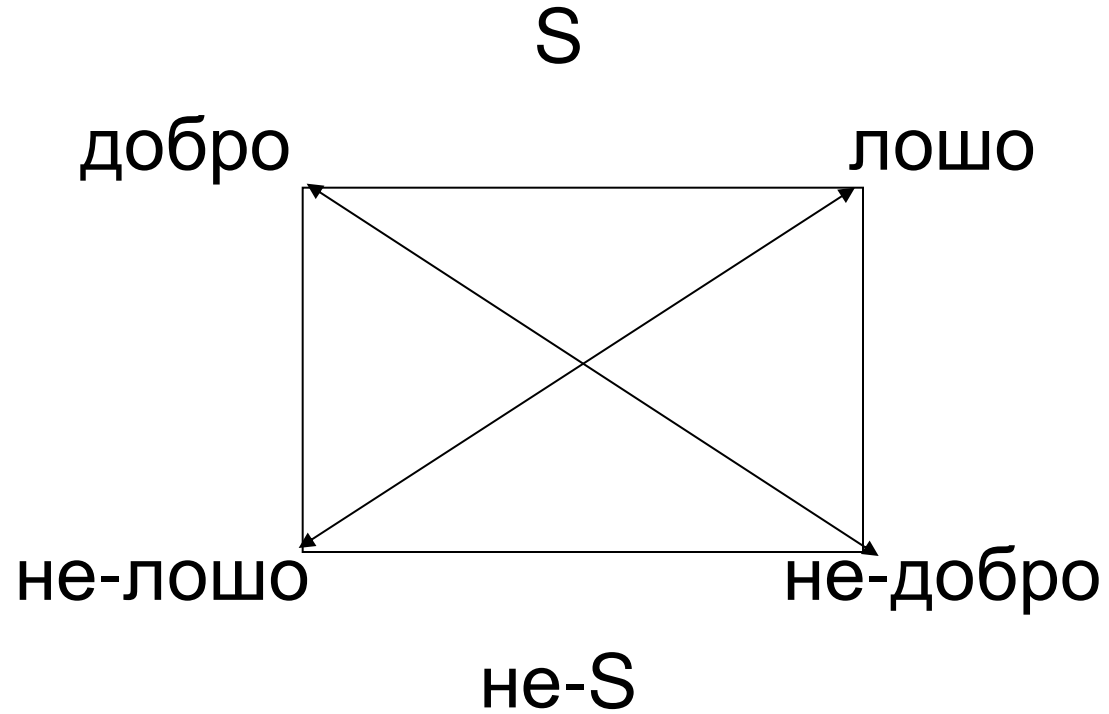
добро

лошо

не-лошо

не-добро

не-S

А. Ж. Гремас

Елементарната структура на смисъла показва как е изградена формата от страната на плана на съдържание.

(Бележка: Според Л. Йелмслев има план на изразяване и план на съдържание, като от всяка страна има форма и субстанция. В плана на изразяване формата на думата “добро” се противопоставя чисто фонологично на звученето например на думата “бодро”, а субстанцията предполага честотата при изговарянето, учленяването чрез задвижването на органи в устната кухина и т.н. Откъм плана на съдържание субстанцията на “добро” е идеята за добро, но формата се определя от отношенията, в които влиза идеята: например опозицията добро-лошо. Виж Р. Барт, Елементи на семиологията, достъпен на <http://semkata.net/?cat=14>)

А. Ж. Гремас

Според Гремас, формата на значението на “добро” се определя при отнасянето на “добро” към “лошо”, “не-добро” и “не-лошо” в рамките на семиотичния квадрат.

Но квадратът предполага не само статично определено значение. Може да се мисли движение между различните му върхове и това движение не е нищо по-малко от движението на едно повествование.

А. Ж. Гремас

Нека бъде даден пример с “Пепеляшка”, като бъде взета предвид опозицията между “изглежда” (привидност) и “е” (истинско битие).

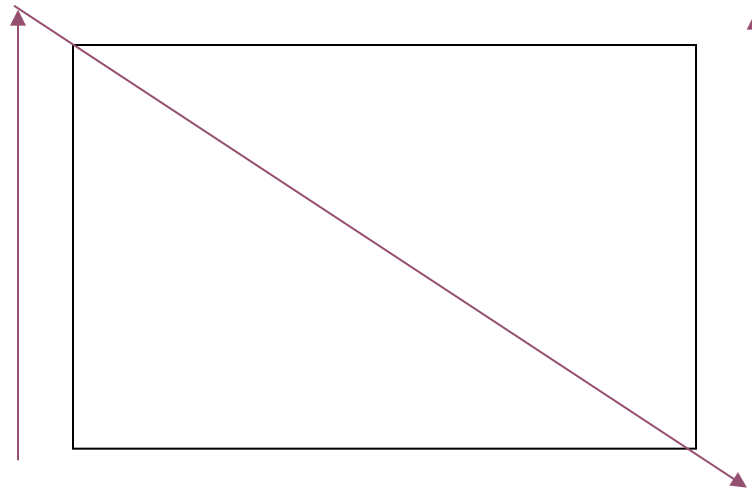
Първоначално Пепеляшка не е принцеса (Момент 1); после тя изглежда като принцеса на бала (M2); след това спира да изглежда (M3), но принцът я открива и се омъжва и сега тя вече наистина е принцеса (M4).

А. Ж. Гремас

Като движение по квадрата на Гремас приказката за
Пепеляшка може да се представи по следния начин:

Изглежда (M2)

Е (M4)

Не е (M1)

Не изглежда (M3)

А. Ж. Гремас

Пепеляшка в случая може да се види като субект и получател, принцът е обект, мащехата и сестрите ще са противници, феята-кръстница – помощник.

(Разбира се, от гледна точка на принца Пепеляшка е обектът и т.н.)

Движението по квадрата следва да се допълни и от анализ на модализациите. Първоначално Пепеляшка иска, но не знае как и не може да отиде. После феята ѝ помага, но “моженето” е ограничено и в 12 часа има обратен преход към не-можене.

Ролан Барт

От нивата в наратологията на Барт третото ниво – нивото на повествованието – се занимава с проблема за отношението между повествователя и персонажите, от една страна, и между повествователя и читателя, от друга. При него този аспект остава недоразвит. Проблемът ще бъде разгледан на следващата лекция.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА

Схема BG051PO001-4.3.04

„Развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование“

Проект BG051PO001-4.3.04-002

Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във
Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Този учебен ресурс е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз.